

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

**Azərbaycanın dövlətçilik
tarixinin, milli adət-ənənələrinin,
elm və mədəniyyətinin təbliği**

Milli mədəniyyətimizin formalaşmasında şübhəsiz ki, adət-ənənələrimizin, bu sistemə daxil olan milli bayram və mərasimlərimizin ayrıca yeri var. Xalq olaraq milli adət-ənənələrimizə, mədəniyyətimizə, tariximizə o şəkildə bağlı olmalıyıq ki, bu dəyərlərimiz itib-batmasın, keçmişdən bizə qalan bu qiymətli sərvəti gələcək nəsillərə layiqincə çatdırıb qoruyub saxlayaq.

Azərbaycan türklərinin təşəkkül tarixində, inkişafında, milli adət-ənənələrimizin, milli bayram-mərasim mədəniyyətinin rolu danılmazdır. Dünyanın hər yerində yaşamasından, hansı coğrafi məkanda olmasından asılı olmayaraq, hər bir Azərbaycan türkü ulularımızın əmanətini qorumağa, təbliği edib yaşatmağa borcludur.

Sırr deyil ki, xalqımız uzun əsrlərdə ulularımızın yaratdığı milli bayram və mərasimləri bu gün də yaşadır, qeyd edir. Xıdır Nəbi mərasimi də bu qəbildəndir. İslama qədərki mədəniyyətimizin ayrılmaz parçası olan Xıdır Nəbi mərasimi Cənubi Azərbaycandan, Naxçıvandan, Qərbi Azərbaycandan tutmuş, Borçalıya qədər geniş bir coğrafiyada kütləvi şəkildə keçirilir.

Xıdır Nəbi mərasiminin tarixi kökləri...

Xalqımızın düşüncəsində, mədəniyyətində, mərasimlər sisteminə özünə ayrıca yer tutan Xıdır Nəbi-Xıdır İlyas, Xızır İlyas, Xıdır Əlləz mərasimi qışın oğlan çağında, kiçik çillənin ilk 10-15 günlükündə (yəni fevralın 9-10-da) keçirilən bir mərasimdir. Bu mərasim müxtəlif dini və qeyri-dini ritualların müşayiətilə keçirilir və özündə Azərbaycan türklərinin həyat tərzini, milli baxışlarını əks etdirir. Bildirdiyimiz kimi, Xıdır Nəbi mərasimi əsasən kütləvi olaraq Naxçıvanda, Cənubi Azərbaycanda, Qərbi Azərbaycanda, eləcə də Borçalı ellərində əziz bir bayram şöləni kimi qeyd edilir.

Xıdır Nəbi mərasiminin tarixi mahiyyətini şərh edən müxtəlif tədqiqatçılar öz məqalə və kitablarında qeyd edirlər ki, fevral ayının əvvəlindən başlayaraq iyirmi gün davam edən kiçik çillə soyuqluğu, boranı, tufanı ilə özündən əvvəlki çillələrdən seçilir. Kiçik çillənin Xıdır Nəbi mərasiminin keçirildiyi birinci 10 günlükü fəslin ən sərt, çovğunlu, dondurucu çağı sayılır və bu təsəvvür "Xıdır girdi, qış girdi, Xıdır çıxdı, qış çıxdı" atalar sözündə də öz əksi-

ni tapıb.

Xıdır Nəbi bayramı qışın yarisinə - fevralın birinci 10 günlükünə düşür. Həmin vaxt güclü küləklər əsir ki, həmin külək xalq arasında Xıdır Nəbi küləyi kimi də tanınır. Xalq arasında mövcud inama görə, fevralın beşi Xıdır Nəbinin anadan olan günüdür. Xıdır Nəbinin zühur edərək insanlara ruzu paylayacağına inanan insanlar onun gelişini təmtəraqla qeyd edirlər. Xıdırın gelişini münasibətilə Azərbaycanın bir çox bölgəsində Xıdır Nəbi kömbəsi bişirilir və kömbənin içərisinə düymə qoyulur. Kömbə hissələrə bölünüb ailə üzvləri arasında paylanır, həmin düymə kimin qismətinə çıxsa, inama görə, Xıdır Nəbi həmin gecə onun yuxusuna girər, onun arzusunun gerçəkləşdirər. Həmin gün həm də Xıdır Nəbi xaşılı bişirilir. İnama görə, Xıdır Nəbi daha çox qovut xaşılına xoşlayır, ona görə bəzi bölgələrdə Xıdır Nəbi xaşılı qovutdan bişirilir. Bununla əlaqədar evlərdə hələ payızdan hazırlıq görülür, Xıdır Nəbi üçün ayrıca qovut, küplərdə bəhməz saxlanılır. Xıdır girendə evdən mütəlxə xaşıl iyi çıxmalıdır. Ona görə fevralın beşində həmin qovutdan xaşıl bişirilir və ondan bir qaba çəkilib ya yükün altına, ya da pəncərənin qabağına qoyulur. Xaşılın üzərində əl izi olarsa, Xıdırın həmin gecə o ailəyə baş çəkdiyinə və həmin ilin onlar üçün xeyirli olacağına, uğurlu keçəcəyinə inanılır.

Xıdır Nəbi, Xıdır İlyas Bitdi çiçək, oldu yaz! Ellərimizdə dolaşan bu şərqini çoxlarımız eşitmişik və bu, Xıdır Nəbi mərasimində oxunardı.

Xıdır Nəbi mərasimi ayrı-ayrı bölgələrimizdə hansı səbəbdən fərqli günlərdə qeyd edilir?

Tarixən, ənənəvi olaraq, Xıdır Nəbi mərasiminin kiçik çillənin ilk 10 günlükündə qeyd edilməsi diqqəti çəkir. Məsələ burasındadır ki, bir zamanlar bütün bölgələrdə eyni vaxtda qeyd edilən Xıdır

Milli Xıdır Nəbimiz - daxilimizdə hər region bir cür baxır, xaricdə isə yezidilər və hətta ermənilər də ona iddialıdır...

Nəbi mərasiminin keçirilməsində ikitirəlik hökm sürür. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq, indi hər bölgə öz istədiyi vaxt bu mərasimi qeyd edir. Məsələn, artıq Naxçıvanda Xıdır Nəbi bayram edilir, amma Borçalı və başqa bölgələrdə Xıdır Nəbi mərasiminin fevralın 13-15-də keçirilməsi nəzərdə tutulur. Yeni mərasimin kiçik çillənin ikinci 10 günlükündə qeyd edilməsi təəccüb doğurur. Əlbəttə, mərasimlərimizin keçirilməsinin bu şəkildə təhriki edilməsi yolverilməz və qəbul edilməzdir. Hər mərasimin, bayramın özünün ənənəvi keçirilmə tarixi mövcuddur və bəzilərinin bu tələbdən kənara çıxması müsbət hal deyil.

Tədqiqatçıların bir-birinə zidd olan fikirləri...

Bildiyimiz kimi, Xıdır Nəbi mərasiminin keçirilməsi tarixi ilə bağlı tədqiqatçıların özlərinin də fikirləri bir-birilə uzlaşmır. Hər tədqiqatçı bu mərasimə öz istədiyi şəkli verir.

Məsələn, professor Pənah Xəlilovun yazdığına görə, "folklorumuzda Xızır qədim xeyirxah-sehrli qüvvədir. Sonralar İslam dini əfsanəsinə qarışdırılıb Xızır İlyas kimi məşhur olub. Xızır İlyas sehri (mücüzəsi) bir daha təsdiq edir ki, bu boy ən qədim dastanlardan su içir, tarixən İslamın yayıldığı dövrlərin əfsanələrinin təsirindən də kənar qalmır.

Xıdır İlyas bayramının təsadüf etdiyi günlər haqqında tədqiqatçılar arasında müxtəlif fikirlər var. Onlardan bəziləri bu bayramın böyük çillədən dörd və kiçik çillədən üç gün olmaqla yeddi gün davam etdiyini bildirirlər. Görkəmli folklorçu Əhliman Axundov isə ənənəsinə, mərasim estetikasına özündə əks etdirən Xıdır Nəbi mərasiminə, bayramına çox təəssüf ki, son illər başqa xalqlar da iddia edirlər. Xüsusən də ermənilər və yezidi kürdlər iddia edirlər ki, Xıdır Nəbi onları mərasimidir. Hətta dünyanın müxtəlif ölkələrində, o cümlədən də Rusiyada, Ermənistanda yaşayan yezidi kürdlər fevral ayında bu mərasimi təntənəli şəkildə qeyd edirlər. Ermənilər də həmçinin.

Mərasimşünaslar qeyd edirlər ki, ermənilərin və yezidi kürdlərin bu mərasimlə heç bir əlaqəsi yoxdur, sadəcə, onlar başqa xalqların milli mədəniyyətinə qarşı təcavüz yolu tutublar. Ermənilərin indiyə qədər bizim bir çox dəyəri-

qurtardığı son üç gündə - təxminən fevralın 25-28-i arasında keçirildiyini göstərib. Azərbaycanın görkəmli etnoqraflarından biri Ə.Ələkbərov da Xıdır Nəbi mərasiminin kiçik çillənin birinci 10 günlükündə qeyd edildiyini göstərib. Ə.Ələkbərovun fikrincə, bu bayrama hazırlıq işləri qadınlar tərəfindən aparıldığı üçün daha çox qadın bayramı hesab etmək olar.

Gördüyümüz kimi, alimlərin özləri arasında da Xıdır Nəbi mərasiminin keçirilmə tarixi ilə bağlı ziddiyyətlər var. Əslində, bu bayrama xalq arasındakı münasibət də elə bu amillərdən qaynaqlanır. Hər alim bu mərasimin keçirilmə tarixini bir cür izah etməyə çalışır.

Əslində, milli mərasimlərimizin keçirilməsi tarixinin dəqiqləşdirilməsi işində mütəxəssis rəyi ayrıca rol oynayır. Hesab edirik ki, yeni nəsil mərasimşünaslar bu məsələyə dəqiqliklə aydınlıq gətirəcəklər.

Ermənilərin və yezidi kürdlərin Xıdır Nəbiyə əsassız iddiaları...

Azərbaycan türklərinin milli mədəniyyətini, adət-ənənəsini, mərasim estetikasını özündə əks etdirən Xıdır Nəbi mərasiminə, bayramına çox təəssüf ki, son illər başqa xalqlar da iddia edirlər. Xüsusən də ermənilər və yezidi kürdlər iddia edirlər ki, Xıdır Nəbi onları mərasimidir. Hətta dünyanın müxtəlif ölkələrində, o cümlədən də Rusiyada, Ermənistanda yaşayan yezidi kürdlər fevral ayında bu mərasimi təntənəli şəkildə qeyd edirlər. Ermənilər də həmçinin.

Mərasimşünaslar qeyd edirlər ki, ermənilərin və yezidi kürdlərin bu mərasimlə heç bir əlaqəsi yoxdur, sadəcə, onlar başqa xalqların milli mədəniyyətinə qarşı təcavüz yolu tutublar. Ermənilərin indiyə qədər bizim bir çox dəyəri-

mizi oğurlayıb öz adlarına çıxıqlarını nümunə göstərən alimlər hesab edirlər ki, Xıdır Nəbi də onlardan biridir.

"Xıdır Nəbi mərasiminin bölgələrdə fərqli günlərdə qeyd edilməsi heç bir problem yaratmır"

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Folklorşünaslıq İnstitutunun mərasim folkloru şöbəsinin böyük elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Ateş Əhmədli bizimlə söhbətində bildirdi ki, Xıdır Nəbi mərasimi kiçik çillənin birinci 10 günlükündən başlayaraq qeyd edilir. "Bu ərəfədə Xıdır Nəbi Naxçıvanda keçiriləcək. Naxçıvanda indi Xıdır Nəbinin keçirilməsini cümə axşamına salıblar. Bu, şübhəsiz ki, İslam dininin qəbul edilməsindən sonra baş verib. Yeni İslamdan sonra cümə axşamı ki, aparıcı bir mövqeyə keçdi, ona görə də Naxçıvanda Xıdır Nəbi cümə axşamı günü keçirilir. Bir var kitablardan öyrənənsən, bir də var camaatın özündən soruşasan. Bu daha maraqlı olur. Ona görə də onlar Xıdır Nəbini dinlə əlaqələndirirlər, Xızırı peyğəmbər kimi qəbul edənlər də var. O, kitablara gələn peyğəmbərlərdən olmasa da, xilaskarlıq, ruzu verən və sair missiyaları yerinə yetirib..."

Xıdır Nəbi mərasiminin bölgələrdə fərqli günlərdə qeyd edilməsi heç bir problem yaratmır. Bu, mədəniyyətimizin çoxşaxəli, zəngin olması, bölgələrə görə dəyişməsi ilə bağlıdır. Xıdır Nəbi Novruza qədərki mərasimlərdəndir. Bu da Xızır peyğəmbərlə bağlı mərasimdir. Xızır insanları çilədən, zorluqdan, çətinlikdən xilas edib. Məsələn, Xıdır Əlləz (Xıdır Nəbi) bayramı Türkiyədə 6 mayda keçirilir. 6 may hara, fevral hara? Xıdır Nəbi mərasiminin müxtəlif zamanlarda keçi-

rilməsi vaxtilə bayram, mərasim mədəniyyətimizə qarşı olan ideoloji basqılarla da əlaqəlidir. Görün, bizim mərasim mədəniyyətimizə qarşı o qədər ideoloji basqılar edilib ki, Xıdır Nəbi mərasiminin keçirilmə vaxtına təsir edib və bu bayram Türkiyədə mayda qeyd edilir. Bu çox qəribə təsir göstərir. Kiçik çillə qış fəslinin ən amansız dövrüdür. Amma ərəb ədəbiyyatında Xızır yaşillıq simvoludur, mərasimin mahiyyətində bir bahar hərəkəti, istilik, xilaskarlıq var. Yeni coğrafi bölgələrə, areallara görə onun bir obrazı var". A.Əhmədli hesab edir ki, Sovet dövründə dini və milli dəyərlərimizi əks etdirən bayram və mərasimlərimizə qarşı qadağalar olub. O bildirdi ki, son dövrlər artıq bu dəyərlər İslam dini qanunlarına uyğunlaşdırılır. "Məsələn, qeyd etdiyim kimi, Naxçıvanda əsasən Xıdır Nəbini cümə axşamı keçirirlər. Artıq Naxçıvanda qeyd edilməyə başlayıb və Xıdır Nəbi təxminən bir həftə davam edən bayramdır. İndi gəlib Xıdır Nəbinin kiçik çillənin ikinci 10 günlükünə düşməsi təqvimlə bağlıdır".

A.Əhmədli hesab edir ki, Xıdır Nəbinin hansı günə düşməsi əsas deyil, əsas odur ki, kiçik çillənin ilk 10 günlükündən keçirilməyə başlayıb və bir həftə davam edir. "Bundan sonra isə boz ay gəlir. Fevralın 20-də kiçik çillə bitir, amma bu o demək deyil ki, Xıdır Nəbi bayramı ayın 20-nə qədər davam edir. Ayın 20-nə qədər kiçik çillənin dövrüdür".

"Xıdır Nəbinin bu xalqlarla heç bir bağlılığı yoxdur"

Ermənilərin və yezidi kürdlərin Xıdır Nəbiyə iddiasına gəlincə, A.Əhmədli bildirdi ki, bu bayramın onlarla heç bir əlaqəsi yoxdur: "Onların bu iddiası tamamilə əsassızdır. Xıdır Nəbinin bu xalqlarla heç bir bağlılığı yoxdur. Ermənilərin nə tarixi, nə mifologiyası, nə mədəniyyəti yoxdur. Onun-bunun əlində alət olan, tarixən kölə vəziyyətində yaşayan ermənilər necə qəhrəmanlıq dastanları, necə yarıdak mifoloji bir sistem yarada bilər? Bu absurddur, onların özlərinin heç nəyi yoxdur. Bu bayram türk xalqı ilə bağlıdır" - deyər ekspert bildirdi.

İradə SARIYEVA
Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur.